

Wim van den Doel, **Zo ver de wereld strekt. De geschiedenis van Nederland overzee vanaf 1800** (Amsterdam: Bert Bakker, 2011, 506 pp., ISBN 978 90 351 2779 1).

De serie Algemene Geschiedenis van Nederland beoogt het grote publiek te bedienen met toegankelijk geschreven boeken door vooraanstaande historici. Wim van den Doel schreef een lezenswaardig deel over de Nederlandse internationale positie in de negentiende en twintigste eeuw, waarbij hij vooral de ontwikkeling van het koloniale rijk beschrijft. Zoals hij zelf aangeeft in de inleiding, is deze geschiedenis actueel omdat het nauw verbonden is met de ‘grote metamorfose van de menselijke samenleving’ die zich de afgelopen tweehonderd jaar heeft afgespeeld van agrarische en feodale *ancien regimes* naar een systeem van moderne natiestaten, gebaseerd op een diensteneconomie. Deze modernisering ging bovendien gepaard met een toenemende interactie tussen de verschillende delen van de wereld – een proces dat tegenwoordig als globalisering bekend staat.

Van den Doel stelt dat Nederland in de door hem besproken periode een belangrijke rol heeft gespeeld in deze processen, door haar koloniale bezittingen onderdeel te maken van de wereldeconomie en er moderne politieke instituten te introduceren. Dit gaat volgens hem vooral op voor de Indische archipel, waar de Nederlanders een moderne eenheidsstaat vormden uit allerlei verschillende eilandrijkjes die zij Nederlands-Indië noemden en die voortleeft als Indonesië. Hoewel de koloniën in de West in elk hoofdstuk wel genoemd worden, vult het staatsvormingsproces in Indië het leeuwendeel van de pagina's, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan politieke en economische factoren.

Deze afbakening zorgt ervoor dat er een duidelijke rode lijn ontstaat die de lezer een helder overzicht geeft van het moderniseringsproces van Nederland overzee. Van den Doel verwijst hierbij meerdere keren naar het werk van de Britse historicus Christopher Bayly die enkele belangrijke keerpunten heeft geformuleerd in zijn boek *The Birth of the Modern World* (2004). De globale moderniseringsgolf had haar oorsprong aan het eind van de achttiende eeuw in de Atlantische revoluties en de eerste fase van industrialisering. Deze wereldschokkende gebeurtenissen luidden een periode van westerse overzeese dominantie in waarbij niet-westerse gebieden op een intensievere manier werden getransformeerd dan in de voorgaande eeuwen. In de Nederlandse invloedssferen, die in de zeventiende en achttiende eeuw tot stand waren gekomen, werd in de eerste decennia van de negentiende eeuw begonnen met het opbouwen van de koloniale staat.

In de late negentiende eeuw vond er een *great acceleration* plaats van dit proces tijdens de tweede industriële revolutie die met name impact had op globale communicatiemiddelen als gevolg van technologische innovaties in de stoomvaart, telegrafie en massapers.

Hoewel deze ontwikkelingen veel verandering teweeg hebben gebracht, geeft Van den Doel aan dat er ook belangrijke continuïteiten zijn, met name in het debat over de vraag hoe de koloniale staat vorm te geven. Al rond 1800 tekenden zich in Nederland twee kampen af die verschillend dachten over deze kwestie. Ten eerste waren er mensen die – in het verlengde van de oude VOC-mentaliteit – van mening waren dat de koloniën vooral wingewesten waren. Nederlanders dienden zich volgens deze denkers voornamelijk bezig te houden met de exploitatie van de Indische archipel en zich zo min mogelijk te bemoeien met de lokale bevolking. Aan de andere kant kwam er – geïnspireerd door zowel de Verlichting als christelijke filantropie – de gedachte op dat Nederlanders een morele taak hadden in de Oost om de inheemse bevolking te beschaven. Aanhangers van deze visie bepleitten een actieve rol van de koloniale staat. Van den Doel geeft in verschillende hoofdstukken een kundig overzicht van dit debat tussen conservatieve pragmatici en progressieve ethici die elkaar steeds afwisselden op invloedrijke beleidsposities.

Bovengeschetste lijnen worden doorgetrokken in de hoofdstukken over de val van het Nederlandse koloniale rijk. De dekolonisatie van Indonesië wordt wederom in verband gebracht met een concept uit het oeuvre van Bayly: de *Great Asian War*. In deze visie maakte de Tweede Wereldoorlog een einde aan de Europese rijken in Azië, zo ook in de Indische archipel waar Soekarno de onafhankelijkheid uitriep na de capitulatie van Japan. Gezien de nieuwe internationale verhoudingen, met name het anti-kolonialisme van de Verenigde Staten, kon Nederland hier weinig tegen uitrichten. Deze realiteiten drongen echter langzaam door tot de regering in Den Haag die destijds sterk beïnvloed werd door het idee dat het wingewest Indië noodzakelijk was voor de wederopbouw van het moederland. De enorme welvaarts-groei na het formele afscheid van Indië in 1949 bewees het ongelijk van deze stelling, maar toch betekende dit niet dat het koloniale gedachtegoed meteen achterhaald was. Er zijn bijvoorbeeld belangrijke overeenkomsten te bespeuren tussen de beleidsplannen voor ontwikkelingssamenwerking in de jaren 1960 en 1970 en de ethische richting tijdens de koloniale tijd.

Het laatste hoofdstuk bevat zelfs enkele prikkelende voorbeelden waaruit blijkt dat de bestudering van de koloniale geschiedenis van nut kan zijn voor hedendaagse vraagstukken. Zo vertonen de huidige zorgen over de multiculturele samenleving volgens Van den Doel overeenkomsten met bestuurlijke dilemma's in de Indische archipel waar een belangrijk deel van de bevolking islamitisch was (429). Helaas blijft het bij dit soort losse uitspraken en bevat het boek nergens een duidelijk *statement* over het overkoepelende belang van het Nederlandse koloniale verleden. Niettemin is dit een goed handboek dat er hopelijk in slaagt meer interesse in de overzeese geschiedenis te wekken bij het grote publiek.

Vincent Kuitenbrouwer, Universiteit van Amsterdam